

ISSN2464-0344

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

Robert Devetak

GORIŠKE SLOVENKE V ČASU POPISA PREBIVALSTVA
LETA 1910

Andrej Lažeta

POMEN JOŽEFA KLEKLA ZA PRIKLJUČITEV PREKMURJA
H KRALJEVINI SHS

David Petelin

O PREVPRÁŠEVANJU IZGUBLJENE PRETEKLOSTI: SOCIALISTIČNA
JUGOSLAVIJA IN JUGONOSTALGIJA

Petja Mihelič

SMOTER IN PRAVIČNOST POZITIVNEGA PRAVA

Domagoj Dodig

BLENDING PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS WITH INNOVATIVE
FINANCING OPTIONS IN THE IMPLEMENTATION OF CULTURAL HERITAGE
SECTOR PROJECTS

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut
Faculty of Law and Business Studies, Catholic Institute

LETNIK 4 • 2019 • ŠTEVILKA 2

Res novae

Res novae: revija za celovito znanost

Izdajatelj in založnik:

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut

Naslov uredništva:

Res novae, Krekov trg 1, 1000 Ljubljana

Odgovorni urednik:

Andrej Naglič

Glavni urednik:

Simon Malmenvall

Spletni naslov:

<http://www.katoliski-institut.si/sl/raziskovanje/res-novae>

E-pošta:

simon.malmenvall@kat-inst.si

Uredniški odbor:

Philip Booth (Institute of Economic Affairs, London, Velika Britanija),
Andres Fink (Pontificia Universidad Católica Argentina, Facultad
de Ciencias Sociales, Buenos Aires, Argentina), José Ignacio Murillo
(Universidad de Navarra, Instituto Cultura y Sociedad, Pamplona,
Španija), Aniko Noemi Turi (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in
poslovne vede, Ljubljana, Slovenija), Mitja Steinbacher (Katoliški
inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija),
Anton Stres (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede,
Ljubljana, Slovenija), Zoran Vaupot (Katoliški inštitut, Fakulteta za
pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija).

Leto izida: 2019

Tisk:

Primitus d. o. o., Ljubljana

Oblikovanje in prelom:

Breda Sturm

Naklada:

200 izvodov

Letna naročnina:

28€ (Slovenija), 40€ (Evropa), 57\$ (ostalo navadno),

66\$ (ostalo prednostno)

ISSN (tiskana verzija): 2464-0344

ISSN (elektronska verzija): 2464-0352

Res novae

*Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science*

SPIRITUS
AUTEM
VIVIFICAT

LETNIK 4 • 2019 • ŠTEVILKA 2

Vsebina

Robert Devetak

Goriške Slovenke v času popisa prebivalstva
leta 1910

7

Andrej Lažeta

Pomen Jožefa Klekla za priključitev Prekmurja
h Kraljevini SHS

39

David Petelin

O prevpraševanju izgubljene preteklosti:
socialistična Jugoslavija in jugonostalgija

67

Petja Mihelič

Smoter in pravičnost pozitivnega prava

93

Domagoj Dodig

Blending Public-Private Partnerships with Innovative
Financing Options in the Implementation of Cultural
Heritage Sector Projects

105

UDK: 929Klekl J.: 94(497.1)"1918/1929"
1.01 izvorni znanstveni članek

Andrej Lažeta

doktorski študent teologije, magister teologije
(Župnija Beltinci) (Beltinci)

Pomen Jožefa Klekla za priključitev Prekmurja h Kraljevini SHS

Izveček: Preživetje Slovencev v Prekmurju je bilo po vzpostavitvi avstro-ogrskega dualizma leta 1867 zaradi nasilne madžarizacije ogrske vlade zelo ogroženo. Madžarizaciji so se v Prekmurju uprli katoliški duhovniki, predvsem dr. Franc Ivanocy in Jožef Klekl. Slednji je s svojo publicistično dejavnostjo v prekmurščini ohranil slovensko zavest Prekmurcev in postal njihov narodni voditelj. S svojimi modrimi narodnostno-političnimi potezami v času prevrata leta 1918–1919 je dosegel, da Madžarska na pariški mirovni konferenci ni mogla dokazati »narodne samoodločbe« Prekmurcev v korist Madžarske. Zaradi tega so ga madžarske oblasti večkrat postavile pred sodišče in ga želele likvidirati. Na njegovo delo so se na pariški mirovni konferenci oprli dr. Fran Kovačič, dr. Matija Slavič in drugi jugoslovanski diplomati ter uspeli velesile prepričati, da je Prekmurje slovenska pokrajina.

Ključne besede: Jožef Klekl, Prekmurje, madžarizacija, pariška mirovna konferenca

The Role of Jožef Klekl in Annexation of the Prekmurje Region to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes

Abstract: The existence of the Slovenes in the Prekmurje Region after the establishment of the Austro-Hungarian dualism in 1867 was greatly jeopardized due to the violent Hungarization carried out by the Hungarian government. The main opponents of Hungarization in the Prekmurje Region were Slovene Catholic priests, especially Franc Ivanocy and Jožef Klekl. With his publicist activity, Klekl conserved the Slovene consciousness in the Prekmurje Region and became a national leader of the local Slovenes. With his wise nationalistic and political moves during the turmoil in 1918–1919, he succeeded that Hungary at the Paris Peace Conference was unable to prove that Slovenes in the Prekmurje Region opted for Hungary based on their “national self-determination.” This was the reason that Klekl was repeatedly put to court by the Hungarian authorities which wanted to liquidate him. His work presented the basis of the diplomatic actions of Fran Kovačič, Matija Slavič and other Yugoslav diplomats at the Paris Peace Conference. Thanks to his work, they succeeded to convince the great powers that Prekmurje Region was part of the Slovene ethnic territory.

Key words: Jožef Klekl, Prekmurje Region, Hungarization, Paris Peace Conference

Priključitev Prekmurja in sodobno zgodovinopisje

Najsodobnejša izhodišča za razumevanje priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS (Jugoslaviji) je načrtal Uroš Lipušček s knjigo *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference 1919:*

vloga ZDA in kartografa Douglasa W. Johnsona pri določanju slovenskih (prekmurskih) mej (2019). Lipušček se trdno drži naslovne teme in zato Prekmurce v poglavju »Slovenci v času prevrata« prikaže kot politično pasivne oz. neorganizirane.¹ Necelovito predstavi tudi narodnobuditeljske dogodke in narodne buditelje v Prekmurju med prevratom v letih 1918 in 1919, ki so vplivali na potek mirovne konference v Parizu. Omenjeno pomanjkljivost, posebej glede vloge Jožefa Klekla, želimo s tem člankom odpraviti oz. ponuditi celovitejšo podobo takratnih dogodkov.

Lipušček se po drugi strani zelo natančno posveča dvema boljševikoma: Béli Kunu in Vilmošu Tkalcu. Njunima boljševističnima režimoma, sovjetski republiki na Madžarskem (od 21. 3. do 1. 8. 1919)² in Murski republiki v Prekmurju (od 29. 5. do 6. 6. 1919), ki je bila po Lipuščkovi trditvi njen odsev, tako v razmeroma kratki knjigi nameni domala dve od osmih poglavij: »Wilson in Béla Kun; vpliv madžarske boljševiške republike na določanje madžarskih in jugoslovanskih mej« in »Vpliv ameriških ekspertov na določitev mej v Prekmurju«. Lipušček celo sklepa, da je razglasitev Sovjetske republike Madžarske in razglasitev Murske republike vplivala na velike sile, da so postale bolj naklonjene konservativni Kraljevi-

- 1 S tem se razumevanje priključitve Prekmurja k Jugoslaviji pomika iz leta 2019 nazaj v leto 1976, ko je Lojze Ude zapisal, da so ogrski oz. prekmurski Slovenci bili na osvoboditev in združitve s Slovenci v jugoslovanski državi najmanj oz. slabo pripravljeni. (84) Lipušček namreč ne upošteva znanstvene literature, ki je po letu 1976 dokazala ravno nasprotno in je temelj tega članka.
- 2 Z režimom Bela Kuna so Madžari okusili pravo resničnost komunizma. To je bilo obdobje prelivanja krvi in terorja, samovoljnega streljanja in polnjenja zaporov ter strahu pred nenadnimi aretacijami in usmrtitvami. (Bogle 2018, 212)

ni SHS in posledično priključitvi Prekmurja k Jugoslaviji.³ Takšen sklep nepravilno zmanjšuje pomen dela slovenskih izvedencev na pariški mirovni konferenci, posebej dr. Matija Slaviča, izvedenca za Prekmurje, in dr. Frana Kovačiča, izvedenca za Štajersko, ter njunih sodelavcev v Sloveniji in Parizu. Zmanjšuje tudi pomen prekmurskih narodnih buditeljev in voditeljev, denimo dr. Franca Ivanocyja, Jožefa Klekla, Ivana Jeriča⁴ in Jožefa Godine. Navedene osebnosti, razen Slaviča, v knjigi sploh niso posebej obravnavane, kar bi bilo glede na prostor, namenjen Tkalcu in Kunu, upravičeno pričakovati.

Ko avtor domala prezre prekmurske narodne buditelje, ne omeni niti dejstva, da sta Jerič in Godina vplivala na potek pariške mirovne konference, s tem ko sta se 13. maja 1919 v Ljutomeru srečala z antantno komisijo za premirje in naslednji dan njenega predsednika majorja dr. Reverdyja pričala, da je v Parizu posredoval pri svojem osebnem prijatelju dr. Tardieuju, predsedniku teritorialne komisije, in svojem znancu francoskem ministrskemu predsedniku Clemenceauju, da je vprašanje prekmurskih mej na mirovni konferenci vnovič prišlo na dnevni red in so francoski strokovnjaki po Reverdyjevem posredovanju dosegli večino v prid Jugoslavije. (Jerič 2000, 82–87) 12. maja 1919⁵ teritorialna

- 3 Lipušček v svojem sklepu celo prezre dejstvo, da so na pariški mirovni konferenci Prekmurje dodelili Jugoslaviji 20. maja 1919, Murska republika pa je bila ustanovljena 29. maja 1919! Da gre res za nedoslednost, dokazuje že Lipušček sam, ko zapiše: »Murske republike na mirovni konferenci niso posebej zaznali,« in navede celo razlog: »Ker so jo obveščevalni častniki antante očitno ocenili kot nekakšno kratkotrajno operativno revolucijo.« (2019, 105)
- 4 V knjigi je popolnoma prezrto diplomsko delo Bojana Domjana (1990).
- 5 Lipušček navaja 9. maj 1919, kar pa je glede na Slaviča, ki povsod navaja 12. maj, napaka. (Slavič 1935b, 85)

komisija namreč ni potrdila predloga ameriškega kartografa Johnsona, da naj Prekmurje pripade Jugoslaviji. (Lipušček 2019, 73) Pomembnost posredovanja Jeriča in Godine po majorju Reverdyju je izpričal tudi dr. Matija Slavič: »Major Reverdy /... / je potem v Parizu brez dvoma ugodno poročal v smislu obljube, ki jo je dal prekmurski legiji v Ljutomeru, na merodajnih mestih v Parizu, kar je takrat dosti veljalo.« (1935a, 73) Jeričevo in Godinovo posredovanje je tako imelo zagotovo mnogo bolj neposredne posledice na potek mirovne konference v Parizu kot režima Tkalca in Kuna. Da Lipušček posredovanja Godine in Jeriča po Reverdyju ne bi poznal, je težko misliti, saj v knjigi navaja oba spisa, v katerih Slavič in Jerič pričujeta o Reverdyju, a Reverdyja v knjigi sploh ne omeni. (Slavič 1935a, 71–73; Jerič 2000, 82–87)⁶ Lipušček sicer zapiše, da se je mirovna konferenca šele po razglasitvi vlade Béla Kuna 21. marca 1919 začela ukvarjati z vprašanjem madžarskih mej in da je takrat Wilsonov kartograf major Douglas Johnson na sestanku teritorialne komisije na podlagi etnografske karte, ki mu jo je izročil dr. Matija Slavič,⁷ predlagal, da bi državna meja med Madžarsko in Jugoslavijo potekala severno od Mure in da je bil zavržen 12. maja. Nato Lipušček zapiše, da je kljub temu na seji 20. maja Johnson ponovno predlagal, naj Prekmurje pripade

6 Lipušček ne omenja niti prizadevanj grofa Beguena, ki je novembra 1918 obhodil slovenske sporne meje in pri ljutomerskem župnišču govoril s prekmursko deputacijo, sestavljeno iz šestih mož, v kateri je bil tudi Jerič. Ne omenja niti, da je kasneje v svojem časopisu *Jurnal des Debats* pisal o pomembnosti priključitve Prekmurja k Jugoslaviji ter tako za Slovence zelo ugodno vplival na francosko javno mnenje in mnenje odposlancev držav na mirovni konferenci. (Slavič 1935, 73; Jerič 2000, 52–53)

7 Na tem mestu Lipušček navaja 88. stran Jeričevih spominov. Pogovor Jeriča, Godine in majorja Reverdyja pa je predstavljen pri Jeriču (2000), od strani 84 do 87.

Jugoslaviji (2019, 73) in da je bil predlog tokrat potrjen. Ne pojasni pa, zakaj je prišlo do ponovnega glasovanja. Tukaj torej prvič dopolnjujemo Lipuščkovno delo, in sicer z izpostavitvijo posredovanja Jeriča in Godine.

Ko celotno zadevo na novo premislimo, postane odsotnost omembe vloge Ivana Jeriča, Jožefa Godine in majorja Reverdyja popolnoma primerljiva vlogi Johnsona in Slaviča. Lipuščkovno naslovno izpostavljanje Johnsona in vsebinsko izpostavljanje boljševističnih režimov postane zaradi neupoštevanja omenjenega posredovanja in dejavnosti grofa Beguena zgodovinsko netočno in nepotrebno. Ostaja pa odprto vprašanje, zakaj v Lipuščkovi knjigi omenjena dejstva niso niti orisana.⁸ V nadaljevanju bomo tako ta sodobna iz-

- 8 Poudarjamo, da gre najverjetneje za nehoteno, a hkrati neljubo napako, saj si je težko predstavljati, da bi resni zgodovinarji in publicisti v demokratični Sloveniji še vedno sledili smeri zgodovinoписja, ki jo je do nedavnega oblikovala marksistična ideologija, ki je zasluge katoliških duhovnikov za ohranitev slovenstva v Prekmurju zapostavljala, izkrivljala in degradirala. Glavni avtorji te marksistične smeri so bili: Miško Kranjec, Miroslav Kokolj, Rudi Čačinovič in drugi, ki so Klekla pojmovali kot »nabožnega romarja primitivnosti«. Miško Kranjec se je »nekulturno« potrudil vnesti takšno smer režimske zgodovine tudi v »kulturo«, ko je v romanu *Rdeči gardist* ponaredil podobo več prekmurskih narodno zavednih duhovnikov, posebej Jožefa Klekla, češ da je bil samozvani voditelj prekmurskih Slovencev ves predan Madžarski in ni nič napravil za priključitev Prekmurja k Jugoslaviji. (Kranjec 1965, 448; Štumpf 2002, 136) Na druge ponareditve zgodovine pri Mišku Krajncu, da bi se le-ta skladala z marksistično ideologijo, je opozoril Ivan Zelko (1967, 366–374). Svojih ponareditev, s katerimi je Kranjec vplival na slovensko javnost, po pričevanju škofa dr. Jožefa Smeja niti ni skrival: »Ko je dr. Vilko Novak pisatelju Mišku Kranjcu rekel: "Zakaj si Kleklu prilepil narodno izdajstvo in druge izmišljotine, ko so nečastne za pisatelja?" je ta odgovoril: "Nikomur nočem delati krivice, tudi Kleklu ne. Obljubim, da bom popravil." Žal tega

hodišča za razumevanje priključitve Prekmurja k Jugoslaviji dopolnili z narodnobuditeljskim in političnim delovanjem Jožefa Klekla in njegovim vplivom na pariško mirovno konferenco. O Kleklu namreč Lipušček zapiše le, da je delo mirovne konference doma opazoval, da se je moral zaradi nasprotovanja Tkalčevi revoluciji z *Novinami*⁹ umakniti iz Prekmurja in da je podpisal memorandum za priključitev Porabja k Jugoslaviji. (2019, 58; 105; 113) Še najboljšežneje njegovo poslanstvo predstavi z besedami: »Vodilno vlogo pri reševanju vprašanja Prekmurja so imeli katoliški duhovniki.« (58) Iz navedenega sledi, da so znanstveni javnosti narodnobuditeljska in politična dejanja katoliških duhovnikov, posebej Jožefa Klekla, v Prekmurju med letoma 1918 in 1919 nepoznana oz. poznana le v nezadostni meri. Podobne zgodovinske nedoslednosti se v Sloveniji ne smejo več dogajati, saj bi jih lahko kdo utegnil razlagati ideološko (kar pa ni namen avtorja pričujočega članka), s čimer bi bila ogrožena že tako krhka narodna sprava.

Načrtna madžarizacija v Prekmurju

V 19. stoletju se je po Ogrskem razširil liberalizem. Celo katoliški škofje, katerih imenovanja je izsilila ogrska liberalna vlada, so večinoma podpirali civilno poroko in idejo, da lahko država določi vero, v kateri naj starši vzgojijo otroke, jezik in narodnost prebivalcev. Vse to je pripeljalo do velikih

ni storil. (1993, 142) Natančneje sta to temo, ravno zaradi napačnega dojetja delovanja narodnega buditelja in voditelja Jožefa Klekla v Prekmurju, v svojih disertacijah obdelala dr. Peter Štumpf (2002) in dr. Stanislav Zver (2000), ki je raziskavo začel že z magistrskim delom (1995).

9 *Novine* so bile tednik v prekmurščini, ki ga je Klekl izdajal od leta 1913.

napetosti med ogrskim liberalnim meščanstvom, srednjim in nižjim plemstvom ter večino katoliškega episkopata, ki so bili glavni zagovorniki in promotorji liberalizma, na eni strani ter klerikalno-konservativnimi krogi, ki jim je pripadal velik del nižje katoliške duhovščine, preprosto ljudstvo in peščica visokega katoliškega plemstva na drugi strani. (Domjan 1990, 10; Štumpf 2002, 74–78)

Ogrski liberalizem je bil prežet z nacionalizmom in šovinizmom. Vse nacionalne manjšine na Ogrskem si je prizadeval pomadžariti. Na podlagi teh idej je sombotelski škof András Böle (1824–1843) leta 1828 vpeljal v sombotelski škofiji izključno madžarski verouk in madžarsko vodenje matičnih knjig. S tem je skušal v Prekmurju zatreti slovenski pouk, ki se je ravno začel prebujati. Z njegovo smrtjo leta 1843 je bil v Prekmurju končan prvi val madžarizacije. (Zver 1995, 18–20) Po vzpostavitvi avstro-ogrskega dualizma leta 1867¹⁰ si je madžarska liberalna vlada pridobila v notranjih zadevah samostojno, od kralja Franca Jožefa neodvisno vladanje. Takrat se je začel drugi val madžarizacije. Po kazenskem zakoniku (1878) je bilo nasprotovati madžarizaciji kaznivo. S šolskim zakonom (1879) je madžarščina na Ogrskem postala obvezni učni predmet na vseh narodnih šolah. Leta 1883 je bila popolnoma pomadžarjena srednja šola, nemadžarski materni jeziki se niso smeli poučevati niti kot šolski predmet. Leta 1891 so bili pomadžarjeni vsi otroški vrtci, leta 1898 pa vsa krajevna imena. Leta 1900 se na ljudskem štetju sploh ni bilo več mogoče opredeliti za Slovence, do tega leta so se Prekmurci lahko opredelili vsaj za Venda.¹¹

10 Pred vzpostavitvijo dualizma so bile vse šole v Prekmurju slovenske, na njih so bili nastavljeni izključno slovenski učitelji in so uporabljali izključno slovenske učbenike. (Jerič 2001, 8)

11 Po pojmovanju Madžarov naj bi bili Vendi potomci nekega davnega

Drugi val madžarizacije Prekmurja je vestno izvajal sombotelski škof Imre Szabó (1869–1881). Predlagal je, naj bo za otroke nemadžarskih staršev pouk le v madžarščini. Leta 1877 je izdal okrožnico in v njej razlagal koristi, ki jih bodo Slovenci, Hrvati in Nemci deležni z znanjem madžarščine. Postopoma je v cerkvene šole sombotelske škofije vpeljal madžarščino kot šolski predmet in spodbujal, da bi bila madžarščina edini učni jezik, tudi pri verouku. Ko je ministrstvo v Budimpešti leta 1879 izdalo odlok o obveznem poučevanju madžarskega jezika na nemadžarskih šolah na Ogrskem, se je škof Szabó pohvalil, da ga odlok ni našel nepripravljenega. V Murski Soboti je bilo z namenom madžarizacije Prekmurja okoli leta 1878 ustanovljeno madžarsko društvo Kazina, ki je izdajalo časopis *Muraszaombat és Vidéke*, (*Murskosoboška pokrajina*) in leta 1893 še pomadžarjevalno društvo Madžarsko izobraževalno društvo Vendske krajine (*Venvidéki Magyar Közművelődési Egyesület*). Ob ustanovitvi je predsednik društva Pongrác Pósfay zapisal: »Ohranitev in krepitev madžarstva v tej pokrajini je naša najvažnejša narodna zadeva.« (2001, 6–7) Med ljudi so zato širili madžarske knjige, ustanavljali madžarska prosvetna društva in pevske zборе. Leta 1904 so začeli celo pošiljati otroke na kolonije v notranjost Madžarske, da bi se naučili madžarščine in navzeli madžarske kulture. Pomadžarjevalno društvo je poskušalo pridobiti katoliške duhovnike ter evangeličanske pridigarje, da bi v cerkvah vpeljali izključno madžarščino. Uspeh so imeli predvsem med evangeličanskimi pridigarji, tako da so madžarizatorji celo sami ugotavljali, da je v soboškem okraju ravno cerkveno in kulturno življenje evangeličanov prvi zastavonoša madžarizacije. (Novak 1976, 10; 181)¹²

ljudstva, ki se je najprej poslovanilo, zdaj pa se bo pomadžarilo. (Fujs 1997, 231)

12 Pomadžarjevalno društvo je na predlog soboškega evangeličanskega pridigarja Štefana Kovača sklenilo: »1. Da naj bo v vsaki slovenski Prek-

Nasprotovanje madžarizaciji slovenskih narodnih buditeljev

Med prekmurskimi katoličani se je kljub oviranju sombotelske škofije razvil močan upor proti madžarizaciji. Leta 1853 so župniki na skrivaj začeli širiti preko Mure pretihotapljene Mohorjeve knjige. Cankovski župnik in pisatelj Jožef Borovnjak in beltinski župnik Marko Žižek sta postala neustrašna zagovornika pravic prekmurskega ljudstva pred državno in škofijsko madžarizacijo. Borovnjak je za potrebe slovenskega katoliškega verouka na novo izdal Küzmičev kratki katekizem v prekmurščini, ki je bil pisan v gajici, in vzdrževal stike z ostalo slovensko inteligenco. (Ude 1976, 86) Leta 1889 se jima je pridružil tišinski župnik in soboški dekan dr. Franc Ivanocy, ki se je zaradi boja proti liberalizmu in ljubezni do domačega ljudstva odpovedal mestu bogoslovnega profesorja v Sombotelu, akademski in cerkveni karieri ter se vrnil v rodno Prekmurje. Okoli sebe je zbral krog narodno zavednih prekmurskih duhovnikov: Jožefa Klekla, Ivana Bašo, Petra Kolarja, dr. Franca Rogača in Jožefa Sakoviča ter še nekaj drugih duhovnikov. (Smej 1972 in 1974)¹³

murski vasi za vse otroke od 2. leta starosti obvezen madžarski vrtec, v katerem naj bodo otroci od jutra do večera, vzgojiteljice pa naj bodo samo zveste Madžarke; 2. Da šolarji med počitnicami ne bodo govorili slovensko se jih naj pošlje na Ogrsko za pastirje; 3. Da mladina ne bo pozabila madžarščine, naj se povsod v Prekmurju ustanovijo madžarske knjižnice; 4. Sestavi se naj komisija, ki bo ocenjevala uspešnost učiteljev pri madžarizaciji in bo najuspešnejše nagrajevala in dosegla njihovo napredovanje. Zaradi te tekme so učitelji poučevanje ostalih šolskih predmetov, razen madžarščine, zapostavljali.« (Jerič 2001, 11; 15) Tudi na temo evangeličanske madžarizacije bo potrebno opraviti temeljito zgodovinsko študijo.

- 13 Ti so v prekmurščini napisali in vanjo prevedli več knjig in učbenikov, ki pa jih tukaj ne bomo naštevali. Naštel jih je Ivan Škafar v knjigi *Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919* (1978), obdelal pa Vilko Novak v delu *Izbor prekmurskega slovstva* (1976).

Ivanocyja so madžarizatorji večkrat tožili na škofiji v Sombotelu in pri državnih oblasteh, da širi slovenske knjige, da je veleizdajalec Ogrske, da otroke uči in spoveduje v prekmurščini, da ima v cerkvi slovenske napise, zaradi česar so ga tako cerkvene kot tudi državne oblasti klicale na zagovor. (Zver 1985, 33–35)¹⁴ Kljub temu je leta 1904 Ivanocy s sodelavci v prekmurščini izdal *Najsvetejšega Srca Jezušovoga veliki koledar* in ga med Prekmurce razprodal v štiri tisoč izvodih. Koledar je nato pod različnimi uredniki izhajal vsako leto vse do leta 1944. (Novak 1985, 64–65)¹⁵

Narodnobuditeljsko delo Jožefa Klekla

Koledarju Srca Jezusovega se je pod uredništvom Jožefa Klekla leta 1904 pridružil mesečnik v *Marijin list*,¹⁶ ki ga je sombotelski škof dovolil pod pogojema, da bo kljub prekmurščini pisan v madžarskem črkopisu in da se bo iz dobička, ki ga bo prinašal, zgradila misijonska hiša, ki bo širila madžarizacijo – do uresničitve slednjega ni nikoli prišlo. Leta 1913 je Klekl *Marijinemu listu* pridružil še tednik *Novine* (Zver

14 Postopanje ogrskih oblasti in sombotelske škofije z Ivanocyjem je predstavljeno v naslednjih delih: *Ivanocyjev simpozij v Rimu* (Novak 1984), *Ivanocyjevi kroniki* (Ivanocy 2007), v magistrskem delu (Smej 1972) in doktorski disertaciji (Smej 1974) Jožefa Smeja ter v disertaciji Petra Štumpfa (2002).

15 Podrobno je težave katoliških duhovnikov z madžarskimi oblastmi in škofijo v Sombotelu orisal Ivan Jerič v knjigi *Zgodovina madžarizacije v Prekmurju* (2001).

16 *Marijin list* je bil med prekmurskimi Slovenci izjemno razširjen. Ob začetku svojega izhajanja leta 1904 je imel enega naročnika na petindvajset katoliških prekmurskih Slovencev, po desetih letih izhajanja (leta 1914) pa že enega na šestnajst katoliških prekmurskih Slovencev. Ob petindvajseti obletnici izhajanja (leta 1929) je dosegel kar enega izmed dvanajstih katoliških prekmurskih Slovencev. (Kozar 1995, 110)

1995, 87–93) in v obeh časopisih opustil madžarski črkopis ter vpeljal gajico. To je bilo sredi največje madžarizacije izredno pogumno dejanje, s katerim je pisavo prekmurskih Slovencev ločil od madžarskega črkopisa in jo priključil ostalim Slovincem, s tem pa znatno omejil madžarizacijo. (Domjan 1990, 7; 12)

Matija Slavič je o Kleklovih časopisih zapisal: »Bivši poslanec Jožef Kelkl st. je s svojim Koledarjem, Marijinim listom in tednikom *Novine* največ storil, da so Prekmurci ohranili zavest, da so smatrali Štajerske Slovence onkraj Mure za svoje rodne brate, da so hoteli ob prevratu državno skupnost z drugimi Slovenci v Jugoslaviji.« (1935, 57–58) Jožef Klekl je bil v tem obdobju s preprostimi prekmurskimi ljudmi posebej tesno povezan. S svojo uredniško in publicistično dejavnostjo, zglednim duhovniškim življenjem, pobožnostjo, posredovanjem pri oblasteh v korist preprostega ljudstva, nasprotovanjem madžarizaciji, brezplačnim pošiljanjem *Marijinega lista* in *Novin* prekmurskim vojakom na fronte prve svetovne vojne ter svojo avtoriteto, modrostjo in znanjem je postal nesporen duhovni in narodni voditelj Prekmurcev po Ivanocyjevi smrti leta 1913. Okrog sebe je zbral tudi krog poverjenikov svojih časopisov, ki so kot neformalna organizacija pod njegovim vodstvom imeli velik vpliv na Prekmurce. (Domjan 1990, 8; Vugrinec 1995, 99–107; Jerič 2001, 42–43)

Delovanje Jožefa Klekla v Prekmurju leta 1918 in 1919

V začetku januarja 1918 je Jožef Klekl uredništvo *Novin* predal bratrancu Jožefu Kleklu ml. in s tem med političnim prevratom v letih 1918–1919 stopil v »uradno« ozadje, od koder je bil ves čas pobudnik politično-narodotvornih dogodkov, katerih

rezultat je bila priključitev Prekmurja k Jugoslaviji. Zaradi njegove neprestane konfrontacije z madžarski oblastmi se je ta »umik« kasneje izkazal za odlično potezo. Vrsta pričevanj kaže, da sta se Klekl in njegov krog že januarja 1918 nagibala za priključitev k Jugoslaviji, kar sta kasneje tudi pričakovala od pariške mirovne konference. (Domjan 1995, 170–171)

Septembra 1918 je dr. Matija Slavič kot referent za Prekmurje pri narodnem svetu za Štajersko v Mariboru prepotoval vse današnje Prekmurje in obiskal narodno čuteče duhovnike. Klekl je Slaviča takrat prosil, naj pri narodnem svetu posreduje za priključitev Prekmurja k Jugoslaviji, ter preko njega vzpostavil stik z dr. Antonom Korošcem in ljubljanskim škofom Jegličem. Slavič je bil ves čas prevrata v stiku s Keklom po pošti, ko je bila meja zaprta, pa po kurirjih. (Slavič 1935, 58; Zver 1995, 54; Jerič 2000, 48)

20. oktobra 1918 je madžarizacijsko društvo v Murski Soboti organiziralo zborovanje, na katerem je nameravalo sprejeti resolucijo, v kateri je izrazilo željo, naj Prekmurje ostane v sklopu Ogrske, saj, kakor so mislili, prav zaradi delovanja omenjenega društva v pokrajini ni več Vendov. Na zborovanje je Jožef Klekl poslal skupino domoljubnih Prekmurcev, ki so z vzklikali: »Govorite slovensko, da vas vsi razumemo! Mi nismo Vendi, ampak Slovenci!«; »Nočemo, da bi nam vladali madžarski Židje! Živela Jugoslavija!« In še: »Mi nismo Vendi, imate prav, mi smo Slovenci!« S tem so zborovanje uničili in preprečili podpis resolucije. Klub vsemu so madžarski časopisi poročali, da so se zborovalci jasno izrekli za Madžarsko. (Jerič 2000, 44–47)

Potek shoda so ljudje in *Novine* raznesli po vsem Prekmurju, kar je zelo ugodno vplivalo na ljudsko razpoloženje za

Jugoslavijo. Kleklu je prvi politični manever za priključitev Prekmurja k Jugoslaviji uspel. (Jerič 2000, 44–47; Domjan 1995, 171–173)¹⁷ Takoj zatem je Klekl poskrbel, da se je shoda v počastitev ustanovitve Države SHS, ki je potekal v Ljutomeru 3. novembra 1918, udeležilo štiristo Prekmurcev in da je na shodu Jožef Cigan iz Žižkov z glasnim odobravanjem navzočih prebral Kleklovo izjavo v imenu prekmurskih Slovencev, da se želi Slovenska krajina (Prekmurje) združiti s Slovenci onkraj Mure. Pomembno dejstvo je, da Prekmurci na shod v Ljutomer niso bili povabljeni in da je udeležbo in celo sodelovanje Prekmurcev na njem dosegel Jožef Klekl. (Domjan 1990, 20–21; 1995, 173; Jerič 2000, 47–48) Dan po ljutomerskem shodu je zaradi nakopičenih starih krivic, pomanjkanja življenjskih potrebščin, razočaranja s fronte vrnjenih vojakov in oderuškega postopanja judovskih trgovcev ter ljutomerska shoda v dolnjem Prekmurju nastala anarhija. Ljudstvo je razbilo in izropalo judovske trgovine v Beltincih, Črenšovcih in Veliki Polani.¹⁸ Klekl je bil prisiljen prositi madžarske oblasti, naj vzpostavijo red, saj so ljudje izropali tudi njegovo stanovanje. Madžarske oblasti so bile prepričane, da gre za narodno vstajo, za katero stoji Klekl. Zato so ga 9. novembra aretirali in postavili pred vojaško sodišče v Lendavi. Obtožili so ga, da je ljudstvo nahujskal k ropanju, da sovraži Madžare, da je začel z jugoslovanskim gibanjem v Prekmurju in da ga z *Novinami* razširja. Naslednji dan je bil Klekl zaslišan in oproščen z besedami: »Madžarski narod bi bil srečen, če bi imel takšne voditelje, kakor ga ima

17 Natančneje sta potek shoda predstavila Bojan Domjan (1990, 17) ter Ivan Jerič v svojih spominih (2000, 44–47) in knjigi *Zgodovina madžarizacije v Prekmurju* (2001, 56–59).

18 To nikakor ni bila revolucija v boljševističnem smislu, kakor je kasneje poskušal dokazati Miško Kranjec, temveč zgolj anarhija. (Domjan 1990, 20–21; Jerič 2001, 66)

vendsko ljudstvo v vaši osebi.« *Novine* po Kleklovi aretaciji do 1. decembra niso več načenjale narodnih vprašanj, Klekl pa se je bal za lastno življenje. Zato se je 11. novembra umaknil na zdravljenje v radgonsko bolnico, kjer je ostal skoraj do božiča. (Domjan 1990, 22; 1995, 174–175; Jerič 2000, 42–44) Klekla je še novembra v bolnici obiskal dijak, kasneje duhovnik, Ivan Jerič, ki pričuje, da je bil takrat Klekl navdušen nad Državo SHS in ga je spodbujal, naj z mladimi dela za priključitev k njej. (Domjan 1990, 24; 1995, 174)

Po 10. novembru so Madžari v Prekmurju poostrili nadzor, zato so morali prekmurški voditelji, posebej Klekl, delovati še bolj previdno. Jerič je kasneje v pismu generalu Maistru zapisal, da je takrat pri delu za rešitev Prekmurja le izvrševal navodila, ki mu jih je dajal Klekl. Tako je Klekl ostal dokaj neopažen, ko je Jerič v tem času s svojo skupino po Kleklovem navodilu in v sodelovanju z ljutomerskim narodnim svetom po prekmurskih vaseh agitiral za Državo SHS. (Slavič 1935, 59; 73; Domjan 1995, 175; Jerič 2000, 50–53). V skupini okrog Jeriča se je verjetno že v tem času začela prebujati misel, da bodo v primeru neuspešnosti miroljubnih sredstev priključitev Prekmurja k Jugoslaviji dosegli z vojaškim posegom. Klekl pa je zaupal v nenasilne metode in predvsem v bližajočo se mirovno konferenco v Parizu. Ko sta se 1. decembra 1918 Država SHS in Kraljevina Srbija združili v Kraljevino SHS, je razvoj dogodkov za Klekla začel potekati neugodno. (Domjan 1995, 75) Ko je Jerič po združitvi obiskal Klekla v radgonski bolnici, je bil ta zaskrbljen in molčeč. Tožil je, da so se Slovenci in Hrvati s Srbi združili v eno državo, v kateri bo pravoslavje imelo premoč, saj bo to postalo državna vera, katoličani pa da bodo zapostavljeni, če že ne kar preganjani. Jugoslavijo si je namreč predstavljal kot katoliško državo Slovencev in Hrvatov. (Domjan 1990, 23–24; 1995, 175–176)

8. decembra 1918 je Klekl v *Novinah* objavil članek z naslovom »Samoodločba, o štirinajstih Wilsonovih točkah in samoodločbi narodov«. V njem piše, da bodo na mirovni konferenci drugi odločali o usodi Prekmurja in poziva ljudi, naj zaupajo v Boga, ki že tisoč let brani preganjano slovenščino na Ogrskem. Potem Klekl podaja zahteve, da se Prekmurci v cerkvenem življenju ne bodo odrekli slovenskim pesmim in molitvam, četudi nekateri učitelji in organisti samovoljno uvajajo madžarske pesmi. Omenja tudi, da Prekmurci zahtevajo šolstvo, celotno upravo in javne napise v slovenščini, zahtevajo, naj vasem vrnejo imena, ki so jih imela pred madžarizacijo, naj se za Slovence več ne uporabljajo izrazi, kot denimo »Vindiš«, »Tót« in »Vend«, ter naj imajo Slovenci toliko pravic, kakor vsak drug narod. Ta članek ima v primerjavi s prejšnjimi izjemno pogumno vsebino, Klekl v njem nastopa veliko bolj radikalno kot ostala prekmurska duhovščina. (Domjan 1990, 24)

28. decembra 1918 je jugoslovanska vojska pod poveljstvom kapetana Jurišiča zasedla dolnje Prekmurje vključno z Mursko Soboto. 3. januarja 1919 je madžarska vojska ponovno zasedla Prekmurje, saj je bil Jurišičev odpor prešibek. Madžarska oblast je takoj začela zapirati posameznike, ki so se med neuspehim prevratom postavili na jugoslovansko stran. Madžarska je med drugim trdila, da so Prekmurci sami organizirali odpor proti jugoslovanski vojski in popolnoma zaprla mejo z Jugoslavijo. Slavič je zapisal, da mu je neuspela zasedba Prekmurja zelo otežila delo na mirovni konferenci. (Slavič 1935, 70; Domjan 1995, 178) Jurišičeva neuspela zasedba je zelo pobila moralno pri prekmurskih voditeljih. Strahu pred zedinjenjem s pravoslavno Srbijo in ignoriranjem s strani osrednje slovenske javnosti, ki je za slovensko takrat štela le ozemlje do Mure z izjemo Radgone, se je zdaj

pridružil še neuspešen preboj demarkacijske črte in poraz jugoslovanske vojske v Prekmurju. Jasno jim je bilo, da bo preboj demarkacijske črte Madžarska v diplomatskih pogajanjih uporabila v svojo korist. Edino upanje, ki je preostalo, je bila mirovna konferenca v Parizu, doma pa čim manj nasilen odpor proti madžarski oblasti, pospremljen z duhovno stanovitnostjo oz. molitvijo. Na podlagi tega postane jasno, zakaj so prekmurski voditelji s Kleklom na čelu na začetku leta 1919 v odnosu do madžarskih oblasti nastopali vse bolj dvoumno. (Domjan 1990, 24)

Dr. Béla Obal, madžarski vladni komisar za vendsko krajino, je po svojem imenovanju decembra 1918 hitro ugotovil, da se je v ljudeh že prebudila slovenska narodna zavest pod vplivom katoliških duhovnikov; nič več ni bilo samoumevno, da bo Prekmurje ostalo v sklopu Madžarske. Zaradi tega je januarja 1919 povabil župnike z dolnjega Prekmurja in Jožefa Klekla, da bi z njimi govoril o vladnem predlogu narodne avtonomije za Slovence. Klekla je Obal v imenu vlade prosil, naj več ne piše proti madžarski edinosti in mu v zameno obljubil petsto tisoč kron, kar je Klekl zavrnil. (Zver 1995, 57) Ker niso dosegli odgovora, je Obal predlagal, naj duhovniki sami pripravijo predlog avtonomije, kar je kasneje storil Klekl. Težko je predpostaviti, da si je Klekl glede na svoje doslejšnje nasprotovanje Madžarski in izkušnje z njo po sestanku z Obalom resnično želel, da bi Prekmurje ostalo na Ogrskem. (Domjan 1990, 26; 1995, 178; Jerič 2000, 59)

Prekmurski voditelji so se zaradi vladne ponudbe znašli v zadregi. Ivan Jerič je o tem zapisal: »Kakor smo se mladi zavedali zgodovinske priložnosti za pripojitev k Jugoslaviji, so se duhovniki zavedali zgodovinske priložnosti zagotoviti Prekmurju narodne pravice.« (Domjan 1990, 25) Ne obstaja

pa noben dokaz, da bi Klekl v času pripravljanja spomenice za avtonomijo prenehal delati za priključitev k Jugoslaviji, prej nasprotno, saj je že v začetku februarja izjavil, da je avtonomija le krinka in zavlačevanje. (Jerič 2000, 66) Že 5. januarja pa so *Novine* zapisale: »Vü združeni vseh Slovencev rešenje vsega naroda.« Iz tega je razvidno, da Klekl jugoslovanske ideje ni zavrgel. V ognju je zdaj imel dve železi oz. je z enim ščutil kovanje drugega. (Domjan 1990, 25) 14. januarja so pri Kleklu v Črenšovcih dolnjeprekmurski župniki podpisali načrt za avtonomijo Prekmurja znotraj Madžarske, ki ga je sestavil Klekl in so ga ti nekoliko popravili. Beltinski župnik Kuhar je denimo želel, naj se doda, da se avtonomija od Madžarske zahteva samo v primeru, če Prekmurje ne pride k Jugoslaviji, kar so tudi vnesli v besedilo. Na ta člen madžarska vlada nikakor ni želela pristati. Iz tega je jasno razvidno, da misli na priključitev k Jugoslaviji niso opustili. Očitno je bilo, da je dokument sestavljen tako, da zagotovi prekmurskim narodnim voditeljem, predvsem Kleklu, manevrski prostor in čas za konkretnjšo odločitev, ki bo usklajena z mednarodnim položajem v Parizu. (Domjan 1990, 26; 1995, 178–179; Cigut 2017, 37)

17. januarja 1919 je dr. Bela Obal v Beltincih organiziral velik shod, zbralo se je okoli deset tisoč Prekmurcev, na katerem jim je ponujal lastno okrajno glavarstvo, železnico in normalno preskrbo, če ostanejo v sklopu Madžarske. Za govornike je povabil tudi Klekla in beltinskega župnika Štefana Kuharja, ki pa sta ponudbo zavrnila. Klekl torej ni želel ljudem predstaviti predloga avtonomije in uresničiti resolucije. Beltinski župnik je poskrbel, da so ljudje med Obalovim govorom začeli vzklikati: »Ni nam treba vašega cukra in petroleja! Hočemo pravico! Živela Jugoslavija!« Shod se je postopoma spremenil v manifestacijo za Jugoslavijo. Obal je za neuspeh

shoda obdolžil Klekla. Niti Obal Kleklovega predloga avtonomije ni jemal resno. V avtonomiji so madžarski politiki in časnikarji videli tempirano bombo, ki bo Prekmurje sčasoma odtrgala Madžarski. Beltinski župnik je dijake po shodu opozoril, naj se potuhnejo pred madžarskimi represalijami. Kasneje so Madžari zaradi shoda poskušali likvidirati Ivana Jeriča, ki je zaradi tega konec februarja 1919 pobegnil na Štajersko. Jerič v svojih spominih domneva, da je Klekl poskrbel, da se je beltinski shod spremenil v manifestacijo za Jugoslavijo. (Domjan 1990, 27; 53; 1995, 179; Jerič 2001, 88–90) Ko je ob svojem obisku v Prekmurju od 2. do 4. februarja 1919 sombotelski škof Janos Mikes poskušal med ljudmi agitirati za Madžarsko, se je srečal tudi s Kleklom in ga prosil, naj vpliva na ljudstvo, da se ne bo ločilo od Madžarske. Klekl mu je odgovoril: »Nej mi je mogoče.« (Domjan 1995, 180; Jerič 2000, 76–77; Kokolj 1981, 100–103)¹⁹

Februarja je madžarska vlada povabila v Budimpešto na pogajanja o slovenski avtonomiji Jožefa Klekla, bogojanskega župnika Ivana Bašo in kanonika v Sombotelu dr. Franca Rogača. Nihče od povabljenih ni želel na pogajanja, zato je Klekl sestavil drugo delegacijo in ji pred odhodom v Budimpešto naročil, naj ne odstopijo od nobene zahteve, saj je avtonomija le krinka in zavlačevanje. Madžari na avtonomijo ne bodo pristali, Prekmurci pa bodo pod krinko delali za Jugoslavijo. Ko po desetih dneh pogajanj v Budimpešti nobena stran ni popustila, so s pogajanjem prenehali. (Domjan 1990, 28–29; 1995, 180; Jerič 2000, 66–67) V začetku februarja je bil v *Novinah* in glasilu madžarizacijskega društva objavljen načrt avtonomije. Klekl je besedilo, ki so ga 14. januarja

19 Miško Kranjec je v romanu *Rdeči gardist* zapisal, da je Klekl škofu odgovoril: »To rad storim.« (1967, 454)

podpisali župniki, še radikaliziral,²⁰ zaradi česar so župniki drug za drugim javno preklicali podpise, češ da Klekl ni objavil tistega, ker so v resnici podpisali. Med Madžari in madžarizatorji pa je bilo takrat splošno mnenje, da Slovenci želijo avtonomijo samo zato, da bi lažje pripadli Jugoslaviji. Tako je že pred pogajanjem v Budimpešti nastalo brezizhodno stanje, ko nihče ni verjel v možnost avtonomije. (Domjan 1995, 180; Jerič 2000, 64–66) Politična situacija v Prekmurju je tako postajala vse bolj napeta, kar so stopnjevale tudi *Novine* s svojim dvoumnim poročanjem, v kolikor so izhajale do 23. marca. Glavni politični dogodki za priključitev k Jugoslaviji so se v Prekmurju zgodili do začetka marca. V tem obdobju je bil glavni Kleklov dosežek, da z madžarsko vlado ni prišlo do sporazuma o prekmurski avtonomiji.

21. marca 1919 je bila v Budimpešti razglašena boljševistična republika, katere politični komisar v Murski Soboti je istega dne postal Vilmoš Tkalec. Nova sovjetska oblast je menila, da se v duhu internacionalizma in povezovanja narodov ni več treba ukvarjati s samoodločbo narodov. (Fujs 1997, 235; Jerič 2000, 81) Tkalec je Kleklu takoj zaplenil *Novine* in jih spremenil v komunistično glasilo. Klekl je s svojo avtoriteto pri ljudstvu dosegel, da novih *Novin* ni bralo. Zaradi tega je imel nenehne probleme z oblastjo. (Kokolj 1981, 131–134) Nazadnje ga je Tkalec želel poslati na sodišče v Budimpešto, kar pa mu ni uspelo. Klekl je ostal povezan z jugoslovanskim gibanjem v Ljutomeru in s Slavičem po kurirjih, z madžarski-

20 Tudi kraji, kjer so bili Slovenci v manjšini in Madžari v večini, morajo pripasti avtonomiji; v avtonomiji bo ukinjena civilna poroka; meja s Štajersko bo prosta carine; prekmurska veleposestva se razdelijo le med Prekmurce; madžarska vlada bo zgradila vso potrebno infrastrukturo za nove slovenske šolske okoliše in župnije ter dva nova mosta čez Muro za lažjo povezavo z Jugoslavijo itd.

mi komunisti pa se ni želel pogajati. (Domjan 1990, 31; 1995, 181) 29. maja 1919 je Vilmoš Tkalec v Murski Soboti s podporo madžarskih oficirjev in vojske, s podporo nekaterih večjih kmetov in madžarizatorjev, ki so nasprotovali boljševizmu, ter s pomočjo pobeglih veleposestnikov, grofov Lászla Szapáryja in Zsigmonda Batthyányja, ki sta jamčila celo za mednarodno priznanje, ustanovil Mursko Republiko in se oklical za njenega voditelja. (Kokolj 1981, 138–141; Fujs 1997, 235)²¹ Tkalec je bil med drugim v to dejanje prisiljen, saj se je zapletel v tihotapski škandal s pobeglimi veleposestniki in se je bal sankcij iz Budimpešte. Njegov načrt je bil priti na oblast na Madžarskem, tako da bi najprej zavzeli del Podonavja in nato s pomočjo antante celotno Madžarsko,²² pred slovenskimi sodelavci pa je skrival, da se zavzema za »osvobojeno Madžarsko do Maribora«. (Kokolj 1981, 149–153) Tkalec je svoj načrt predstavil tudi Kleklu, verjetno zaradi njegovih zvez z Jugoslovani, in ga prosil za sodelovanje, česar pa Klekl ni sprejel. (Domjan 1995, 181) Tkalec se s svojo republiko ni zavzemal za slovenstvo, saj ni imel slovenske narodne zavesti. Bil je tako zagrizen pomadžarjeni Slovenec, da niti s svojo materjo ni govoril slovensko. (Kokolj 1981, 164)

4. junija 1919 je Mursko republiko zasedla madžarska rdeča armada, protirevolucionarji na čelu s Tkalcem pa so pobegnili v Avstrijo. (159) Po padcu Murske republike je bila madžarska oblast zelo sovražna do katoliških duhovnikov in

21 Kokol navaja, da naj bi se tudi načrt reakcionarnih krogov, ki so Tkalca pritegnili v svoj načrt, razlikoval od Tkalčevega. Ti naj bi si prizadevali za ustanovitev republike v osrednjem Podonavju, ki bi bila izhodišče za konfederalno državo na ozemlju nekdanje Avstro-Ogrske. (1981, 162–164)

22 Drzen načrt glede na to, da je imel na razpolago samo 1194 vojakov in 34 oficirjev. (Kokolj 1981, 156)

seveda še naprej nasprotna slovenski samoodločbi. Slovenško vprašanje so zanimali in ga označevali za jugoslovansko nevarnost. Jožefu Kleklu so želeli soditi zaradi veleizdaje, ker da je sodeloval s Tkalcem v protirevoluciji. Klekl se je bil zaradi tega prisiljen skrivati, dokler ni sredi julija, preoblečen v poljskega delavca, pobegnil preko Mure v Veržej. V tistem času je zaradi preganjanja čez Muro pobegnilo še več drugih duhovnikov. Ko je oblast ugotovila, da Prekmurce pobegi duhovnikov zelo vznemirjajo, je duhovnikom pisno zajamčila, da se jim ne bo nič zgodilo, če se vrnejo, Klekl tega zagotovila ni dobil. Ker so v Veržej v civilu prihajale madžarske obmejne straže, se je Klekl umaknil v Celje k lazaristom, pozneje pa v Ljubljano, od koder je po kurirjih vzdrževal stik s Prekmurjem. (Domjan 1990, 32; Zver 1995, 58; Cigut 2017, 77–78) 12. avgusta 1919 so jugoslovanska vojska in prostovoljci nekdanje prekmurske legije prečkali Muro in mirno, brez prelivanja krvi, zasedli Prekmurje pod poveljstvom jugoslovanskega generala Krste Smiljanića. V Prekmurju so povsod pripravljali slovesne sprejeme za osvobodilno vojsko in narodne voditelje. Posebej slovesen sprejem je bil v Beltincih prirejen za Jožefa Klekla. (Slavič 1935, 76–77)

17. avgusta 1919, na prvo nedeljo po osvoboditvi, je bila v Beltincih slovesna proslava ob razglasitvi osvoboditve Prekmurja in nastopu civilne oblasti. Veselje nad priključitvijo Prekmurja k Jugoslaviji je gotovo najlepše izrazil Jožef Klekl z zapisom v *Novinah*, ki jih je po zablembi ta dan prvič ponovno izdal. V dolgem uvodniku se med drugim zahvaljuje Vnebovzeti Devici Mariji, da je v tem poletju Prekmurje rešila ateističnega boljševizma in Prekmurcem izprosila pri Bogu narodno prostost. Poln vznesenosti je Kleklov poziv, naj vsi Prekmurci po koncu vojne krivice odpustijo, saj edino odpuščanje vodi v lepšo prihodnost; tiste pa, ki še vedno

želiyo delati nemire, poziva, naj odidejo drugam. Ganljive so Kleklove besede, s kateri naznanja združitev Slovencev: »Dobro ljudstvo, zdaj je prišlo plačilo zate. Bog ki te je kot Slovenca ustvaril, ki te bo nekoč kot Slovenca sodil /... /, ta Bog je uslišal tvoje goreče iz krvavečega srca prihajajoče prošnje. /... / To veselo vést, preradostno sporočilo tvojega odrešenja ti naznanja tvoja slovenska mati, mati Slovenija. Več kot tisočletnega suženjstva je konec. Pariška mirovna konferenca ni spregledala tvojega suženjstva, združila je tvojo slovensko Krajino s slovensko deželo s Slovenijo v Jugoslaviji. Veseli se dobro slovensko ljudstvo, ura tvoje svobode je odbila, tvoja zvestoba je plačilo dobila. Zavriskaj Prekmurec. Radostno prepevaj in hvali Boga, ki ti z rešitvijo neizmerno veliko dobrega da!«

Zaključek

Prekmurje je pred in med prvo svetovno vojno metaforično in dejansko ostalo Slovenska krajina predvsem zaradi duhovniškega in narodnobuditeljskega poslanstva Jožefa Klekla ter drugih katoliških duhovnikov, ki so se zbirali ob njem, kar je priznal tudi Matija Slavič. »Bivši poslanec Jožef Kelkl st. je s svojim Koledarjem, Marijinim listom in tednikom Novine največ storil, da so Prekmurci ohranili zavest, da so smatrali Štajerske Slovence onkraj Mure za svoje rodne brate, da so hoteli ob prevratu državno skupnost z drugimi Slovenci v Jugoslaviji.« (1935, 57–58) Zaradi modrih narodnostnih in političnih potez Jožefa Klekla v odločilnem obdobju (1918–1919) po prvi svetovni vojni je Prekmurje prenehalo biti madžarska provinca. Klekl je namreč s svojim premišljenim nastopanjem večkrat preprečil sprejetje madžarskih resolucij, s katerimi so Madžari in njihovi podporniki v Prekmurju želeli

dokazati, da se Prekmurci na podlagi samoodločbe narodov odločajo za življenje v madžarski državi. Klekl je poskrbel tudi, da ni prišlo do uresničitve narodne avtonomije, ki jo je madžarska vlada ponudila Prekmurcem. S tem je Madžarski odvezl glavni argument, ki bi ga lahko predložila na mirovni konferenci v Parizu, da so se Prekmurci sami odločili za Madžarsko in so Madžari zanje kot za manjšino poskrbeli. Na Kleklovo delo za ohranitev slovenstva v Prekmurju sta se na pariški mirovni konferenci oprla tudi dr. Fran Kovačič in dr. Matija Slavič ter antantne velesile prepričala, da je Prekmurje slovenska pokrajina.

Tako je vsako razpravljanje o pariški mirovni konferenci in njenem diplomatskem vrtincu v smislu priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS brez obravnave v pričujočem pregledu predstavljenih dogodkov neresno in neskladno z resnico oz. nezgodovinsko. Enako velja tudi za podtikanja, da je Klekl z avtonomijo Slovenske krajine poskušal ohraniti Prekmurje znotraj madžarske države. Tega ni mogel zanikati niti Miroslav Kokol, ko je Kleklu poskušal očitati, da se je zavzemal za klerikalno oz. konfesionalno enovito državo: »Takšen je bil slog Kleklovega političnega delovanja, a glavnega cilja svoje politike ni mogel prikriti in ta je bil: avtonomna slovenska krajina pod vodstvom duhovščine, ki jo je skušal najprej uresničiti na Ogrskem, pozneje pa v Jugoslaviji.« (1981, 103)

Celo madžarski avtor Kövágó Laszlo Kleklu priznava, da se je vselej trudil za pravice svojega prekmurskega ljudstva in se ideji, da se Prekmurje združi z Jugoslavijo, ni nikoli odrekel: »Po našem mnenju je Kleklovo gibanje v resnici bilo avtonomno gibanje, čeprav je tudi računalo s tem, da bo pokrajina priključena k Jugoslaviji.« Nato pa Kövágó sam sebi nasprotuje, ko skuša manjšati Kleklovo vlogo: »Toda tudi takrat [po

beltinskem shodu 19. januarja 1919] se niso [krog, zbran okoli Klekla] postavili na čelo odcepitvenega gibanja, rajši so ga zavirali.« (Jerič 2001, 89) Zanimivo je torej, da še nobenemu zgodovinarju doslej, naj se je še tako potrudil, ni uspelo izničiti vloge Jožefa Klekla pri priključitvi Prekmurja k Jugoslaviji. Naj sklenemo z ugotovitvijo Klekla samega: »General Maister je rešil Maribor za Jugoslavijo /... /, naše Novine pa so rešile Jugoslaviji dva okraja in okrog stotisoč duš doma in v tujini. Brez generala Maistra najbrž ne bi imeli Maribora, brez Novin pa bi gotovo zijala na slovenskem narodnem telesu pri Muri velika krvaveča rana.« (1990, 33)

Reference

Bogle, James; Bogle, Joanna. 2018. Srce za Evropo – Karel in Cita, vladarja in svetnika za današnji čas. Prev. Irena Modričan. Ljubljana: Družina.

Cigut, Natalija. 2017. Ustanovitev Murske republike v luči sočasnega časopisja. Magistrsko delo. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.

Domjan, Bojan. 1990. Jožef Klekl st. in Ivan Jerič ob prevratu 1918/19. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Domjan, Bojan. 1995. Klekl v prevratni dobi 1918–1919. V: Kleklov simpozij v Rimu, 169–184. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Fujs, Metka. 1997. Kako so Prekmurci v desetih mesecih preživeli devet zamenjav oblasti, pa vendar zaupali politiki.

V: Katalog stalne razstave, 231–238. Ur. Janez Balažič, Branko Kerman. Murska Sobota: Pokrajinski muzej Murska Sobota.

Ivanocy, Franc. 2007. Podatki k zgodovini tišinske župnije. Tišina: Župnijski urad.

Jerič, Ivan. 2000. Moji spomini. Murska Sobota: Zavod sv. Miklavža.

Jerič, Ivan. 2001. Zgodovina madžarizacije v Prekmurju. Murska Sobota: Založba Stopinje.

Klekl, Jožef. 1934. Novine (Dolnja Lendava), 26. 8.

Kokolj, Miroslav. 1981. Pomurje v prevratnih letih 1918–1919. V: Revolucionarno vrenje v pomurju v letih 1918–1920, 53–205. Ur. Janko Liška. Murska Sobota: Pomurska založba.

Kozar, Alojzij. 1995. Vpliv Marijinega lista na prekmurskega človeka. V: Kleklov simpozij v Rimu, 115–128. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Kranjec, Miško. 1965. Rdeči gardist, 2. del. Murska Sobota: Pomurska založba.

Lipušček, Uroš. 2019. Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference 1919: vloga ZDA in kartografa Douglasa W. Johnsona pri določanju slovenskih (prekmurskih) mej. Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija.

Novak, Vilko. 1976. Izbor prekmurskega slovstva. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.

Novak, Vilko. 1985. Ivanocyjevo slovstveno delovanje in njegov pomen za prekmurske Slovence. V: Ivanocyjev simpozij v Rimu, 51–66. Ur. Vilko Novak. Ljubljana: Slovenska bogoslovna akademija v Rimu.

Slavič, Matija. 1935a. Narodnost in osvoboditev Prekmurcev. V: Slovenska krajina, 46–82. Ur. Vilko Novak. Beltinci: Konzorcij.

Slavič, Matija. 1935b. Prekmurske meje v diplomaciji. V: Slovenska krajina, 83–107. Ur. Vilko Novak. Beltinci: Konzorcij.

Smej, Jožef. 1972. Dimenzije oznanjevanja Ivanocyjevega kroga. Magistrsko delo. Maribor: Teološka fakulteta.

Smej, Jožef. 1974. Pastoralna dejavnost Ivanocyjevega kroga. Doktorska disertacija. Maribor. Teološka fakulteta.

Smej, Jožef. 1993. Introitus za Kleklove dni. V: Stopinje 1993, 139–142. Ur. Lojze Kozar. Murska Sobota: Pomursko pastoralno področje.

Škafar, Ivan. 1978. Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919. Ljubljana: SAZU.

Štumpf, Peter. 2002. Jožef Klekl st. (1874–1948) kot publicist v prizadevanju za ohranitev katoliške vere v Slovenski krajini (Prekmurje). Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta.

Ude, Lojze. 1976. Boj za severno slovensko mejo 1918/19 v Prekmurju. Kronika – časopis za slovensko krajevno zgodovino 24, št. 2: 84–89.

Vugrinec, Jože. 1995. Kleklovo slovenstvo in voditeljstvo. V: Kleklov simpozij v Rimu, 99–106. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Zelko, Ivan. 1967. Narodnost prekmurskih duhovnikov in Miško Kranjec. Nova pot 7–9: 366–374.

Zorn, Tone. 1984. Vprašanje Radgone in njene okolice v letih 1918 do 1920. V: Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920, 350–372. Ur. Janko Liška. Murska Sobota: Pomurska založba.

Zver, Stanislav. 1985. Dr. Franc Ivanocy in Mohorjeva družba. V: Ivanocyjev simpozij v Rimu, 31–46. Ur. Vilko Novak. Ljubljana: Slovenska bogoslovna akademija v Rimu.

Zver, Stanislav. 1995. Pomen Jožefa Klekla st. 1874–1948 v obrambi slovenstva med Muro in Rabo. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta.

Zver, Stanislav. 2000. Slovenstvo Jožefa Klekla st. 1874–1948 v medvojnih dokumentih 1941–1945 v luči predvojnih dogodkov. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta.